

KiVa + TORE

SOOVITUSED KAHE PROGRAMMI KOOSTÖÖKS KOOLIS

2016

(I VERSIOON)

Koostajad: Kristiina Treial, Kristel Päll, Ülo Vihma

SISUKORD

<u>EESSÕNA</u>	<u>2</u>
<u>LIIKUMINE KIUSAMISVABA HARIDUSTEE EEST</u>	<u>3</u>
<u>I KiVa+TORE koostöö kooli kui organisatsiooni tasandil</u>	<u>4</u>
<u>II KiVa+TORE kogu kooli hõlmavad tegevused</u>	<u>6</u>
<u>III KiVa+TORE klassipõhised tegevused</u>	<u>7</u>
<u>IV KiVa+TORE koostöö kiusamisjuhtumite korral</u>	<u>7</u>
<u>KOKKUVÕTE</u>	<u>8</u>

EESSÕNA

Tere, hea lugeja! Oled asunud tutvuma väikese käsiraamatuga kooliperedele, kuidas oma koolis siduda erinevaid kiusamise vähendamist ning koolielu turvalisemaks ja sõbralikumaks muutmist toetavaid tegevusi ja programme. Selles materjalis on kirjeldatud esmaseid võimalusi, kuidas saaks kooli sees üksteist võimendada Kiusamisvastane programm KiVa ja tugiõpilasliikumine TORE. Materjal on koostatud eesmärgiga julgustada ja inspireerida koole tegelema kooli suhtekliima kujundamise ja kiusamise vähendamisega ülekooliliselt, kaasates kõiki õpilasi, aga miks mitte ka kogu personali ja lapsevanemaid. Materjali koostamisel on olnud hindamatuks abiks koolid, kus mõlemad programmid on juba kasutusel.

Tugiõpilasliikumine TORE on Eesti koolides tegutsenud juba pikki aastaid, olles diskreetseks toeks või valjuks rõõmutoojaks paljudele õpilastele. TORE liikumises osalenud teismelistest noortest on saanud iseseisvad ja enesekindlad, hoolivad inimesed, kes oma ellusuhtumist edasi kannavad. Tugiõpilasena on muutunud nende arusaamine kiusamisest ja sellesse sekkumisest, lisanud oskusi keerulistes olukordades käituda ja eakaaslastega paremaid suhteid luua. Paljud neist on hiljem öelnud, et osalemine tugiõpilastegevuses on olnud nende eneseavastamises ja vaimses kujunemises olulise tähtsusega.

KiVa Kiusamisvastane programm on Eesti haridusmaastikul võrdlemisi uus, alles 2013 alustati programmi sisu kohandamise ja esimeste katsetustega. Muuseas, KiVa jõudis Eestisse tänu kodanikualgatusetele - täiesti tavalised inimesed leidsid, et liiga palju Eesti lapsi kannatab kiusamisega seotud kahjude pärast ja on vaja midagi tõsiselt ette võtta. Ja nii see läks. KiVa on kooli jaoks päris mahukas ettevõtmine -alates kiusuvähendamise teema toomisest õppekavva, kiusamisjuhtumite lahendamiseks pädeva tiimi koolitamisest kuni konkreetsete koostöödeni lapsevanematega. Kogenud KiVa-koolide inimesed aga nendivad, et KiVa tegevused saavad ruttu lahutamatuks osaks kooli õppe- ja kasvatustööst.

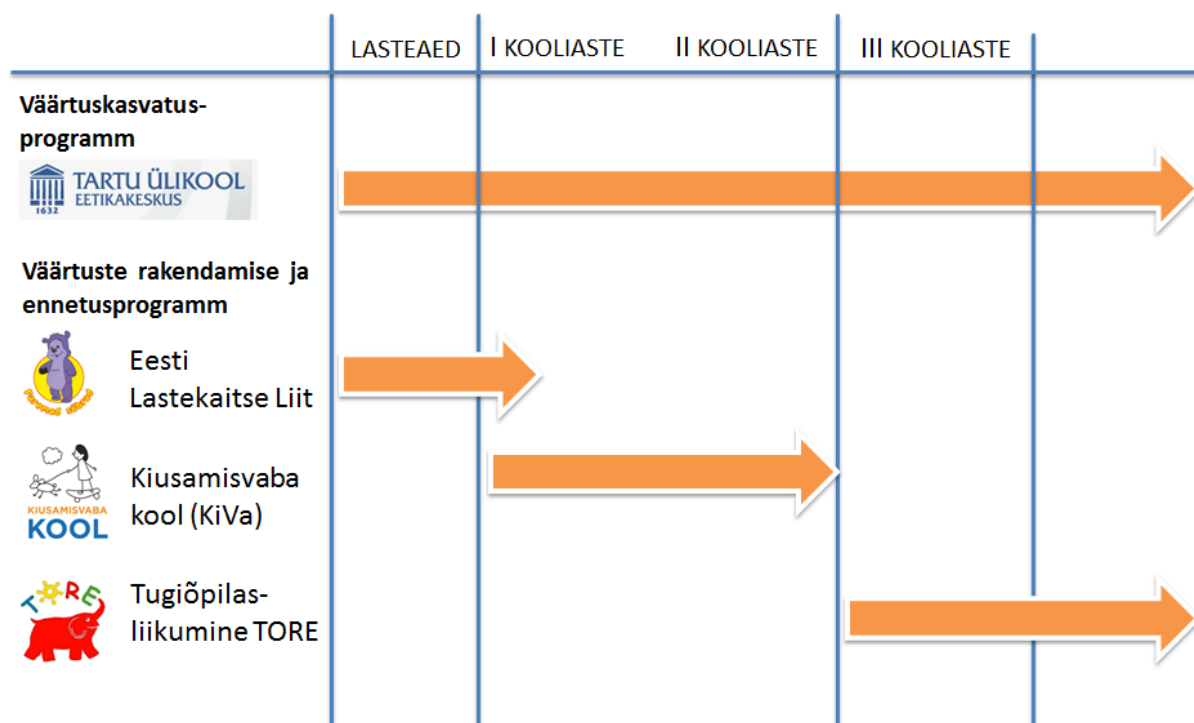
Miks just KiVa programm ja TORE on siin küljed kokku pannud? Aga selle pärast, et need kaks programmi toetavad teineteist mitmel erineval moel. KiVa programmi teravik on suunatud ennekõike I ja II kooliastmele, TORE põhiline aktiivsus on jällegi vanemates kooliastmetes. Püüdlused ja tegevuste aluseks olevad väärtused on ühised, samas meetodikad on aga vastavale eale kohased. Mis võiks olla veel parem, kui iga vanusegruppi kõnetavad võimalused meie koolipäeva rõõmsamaks ja turvalisemaks luua?

Käesolev materjal on mõeldud "elama". See tähendab, et praegu olemasolevad mõtted ei ole ju kogu tarkus. Kutsume kõiki koole jagama meiega oma lugusid ja näiteid KiVa+TORE tegemistest. Teie jagatu aitab meil käsiraamatut kasvatada ning luua võimaluse kolleegilt õppimiseks. Oleme tänulikud kõigile koolidele, kes juba on aidanud KiVa ja TORE koostööle päris elu sisse tuua ja soovime jätkuvat jõudu ja leidlikku meelt iga lapse koolipäeva helgemaks loomisel!

Kristiina Treial ja Ülo Vihma

LIIKUMINE KIUSAMISVABA HARIDUSTEE EEST

2014. aastadetsembris toimunud Tartu Ülikooli eetikakeskuse korraldatud 7. väärtuskasvatuse konverentsil asutati Liikumine Kiusamisvaba Haridustee Eest. Liikumise asutasid MTÜ Lastekaitse Liit, SA Kiusamise Vastu, MTÜ Noorteühing TORE ja Tartu ülikooli eetikakeskus. Liikumist asutanud ja sellega hiljem liitunud organistasoonide eesmärk on luua elujõuline koostööplatvorm, mille kaudu jõuaks kõigisse Eesti lasteasutustesse ja üldhariduskoolidesse kiusamist ennetavad ja peatavad süstemaatilised tegevused ja programmid. Liikumise raames on ölad kokku pannud muuhulgas ka KiVa kiusamisvastane programm ja tugiõpilasliikumine TORE eesmärgiga toetada eakohaste tegevuste kaudu kiusamisvabadust kõigil kooliastmetel (vt joonis 1).

Joonis 1. Kiusamisvaba haridustee asutajaliikmete programmid Eesti alus- ja põhihariduse kontekstis.

SOOVITUSED KiVa+TORE KOOSTÖÖKS

Soovitused KiVa Kiusamisvastase programmi ja TORE tugiõpilasliikumise sidumiseks koolis lähtuvad ennekõike mõlemat programmi juba kasutatavate koolide kogemustest ja ideedest ning infovahetusest Soome Mannerheimi Liidu ja KiVa koostööst põhjanaabrite juures. Koondatud ideed on süstematiseeritud nelja tegevuste ringi - koostöö organisatsioonilisel, ülekooliliste tegevuste ja klassi tasandil ning konkreetse kiusamisjuhtumiga seoses. Järgnevalt kõigest täpsemalt.

I KiVa+TORE koostöö kooli kui organisatsiooni tasandil

Lühidalt:

- programmid annavad sisendi kiusamise vähendamise käsitlemiseks kooli õppekavas kõigil õppeastmetel;
- laiendatud kiusamisvabaduse meeskond koolis, kuhu kuuluvad nii KiVa-tiim kui TORE juht ja õpilaste esindaja;
- koostöö KiVa tiimi ja tugiõpilaste vahel kooli kiusamise vähendamise strateegia loomisel ja teostamisel;
- iga-aastase kiusamisvabaduse tegevuskava koostamise ühine vedamine koolis.

Sidumine kooli õppekavaga

Kiusuennetuse praktikate uuringud mujal maailmas näitavad, et üks tõhusust võimendav tegur on kiusuennetuseks vajalike teemade seostamine kooli õppekavaga. Nii KiVa kui TORE sisaldavad tegevusi, mis toetavad riikliku õppekava rakendamist - need ei ole lisatöö vaid täiendav vahend ja meetodika selle jaoks, mida nad nii kui nii tegema peavad. KiVa programmil on selge sisend kooli õppekavva olemas I ja II kooliastmes toimuvate KiVa-tundide näol. Tundides kasutatakse RÕK-is rõhutatud õppemetoodikaid ning nende sisu ühelt poolt toetab enamuse üldpädevuste kujundamist ja on väga heas kooskõlas nii I kui II astme inimeseõpetuse eesmärkide ja sisuga. KiVa ainekava ja inimeseõpetuse ainekava võrdlus on leitav KiVa programmi siseveebis ja ka KiVa+TORE veebilehelt.

TORE õppeprogramm sisaldab samuti üldpädevuste arendamist, kuid puudutab otseselt ennekõike TORE tegevuses osalevaid õpilasi, seetõttu on seda keerulisem kooli õppekavva üks-üheselt sisse kanda. Küll aga on TORE juhendajatel - kelleks enamasti on aineõpetajad, koolipsühholoogid või eripedagoogid - rohkelt kogemusi ja näiteid, kuidas nad on aine- või klassitunde TORE meetodikaga rikastanud. Esmase käegakatsutava tulemuse võiks anda õpetajate ja TORE juhendajate koostöö ja kogemuste vahetamine. TOREs teevad põhikoolituse saanud juhendaja ja lapsed üheskoos oma ringi lainemiskoolituse vabatahtlikult ringiga liituda soovijatele. Koolituse kestus on 20 ainetundi ja seda tehakse käsiraamatu abil. Hea tahtmise

korral on võimalik TORE käsiraamatut kasutada isegi kogu kooli ulatuses samaealistele lastele (ja ka õpetajatele) koolituse tegemiseks.

Laiendatud kiusamisvabaduse meeskond koolis

Selleks, et koolis saaks toimuda järjepidev ja süstemaatiline kiusuennetus, on vaja inimesi, kes selle eest vastutavad, seda planeerivad, teostavad ja hindavad. Ideaalne oleks koolis ühe **kiusuennetuse meeskonna** loomine, kuhu kuuluvad nii KiVa tiim, TORE juhendaja, aga näiteks ka terviseedenduse eest seisja. Laiendatud koosseisus võiks kaasatud olla ka õpilaste ja lapsevanemate esindaja. Laiendatud koosseis tegeleks pikemaajaliste ja strateegilisemate teemadega (arenguavasse panustamine, tegevuskava õppeaastaks). Kitsam ring tegeleks igapäevasemate asjade ja tegevuste läbiviimisega, näiteks on KiVa tiimi ülesandeks juhtumite lahendamine. KiVa programmi on meeskonnatöö KiVa-tiimi tegutsemisena sisse kirjutatud. TORE juhte on koolis sageli üks ja seetõttu võib kannatada liikumise jätkukindlus, TORE juhtidel on oht jääda üksi. Ühine meeskond tooks kokku erinevad kompetentsid ja aitaks tugevdada koostööd. Samas võiks jääda igale tiimiliikmele tema konkreetne tööloik ja vastutus.

KiVa tiim ja TORE-õpilased võiks aegajalt suuremas ringis kohtuda. Näiteks võiks olla 2 korda aastas (sügisel ja kevadel) **KiVa+TORE koosolek**, millel on kaks eesmärki.

- a) kiusamisega seotud olukorra analüüs koolis
- b) kiusuennetuse tegevuste ja koostöö kavandamine järgmiseks perioodiks.

Laiendatud kiusuennetuse meeskond muudab lihtsamaks ka programmide meeskonnaliikmete **vastastikust kaasamist**. Näiteks võiks KiVa tiimiliige osaleda TORE ringikohtumistel ning TORE juhendaja KiVa-aruteludel ja miks mitte ka koolist väljaspool KiVa talve- ja suvekoolides. Kasuks tulevad ühised koolitused (nt pagulastest õpilaste kaasamise, küberkiusamise, ebavõrdse kohtlemise jmt teemadel).

Strateegiline planeerimine ja tegevuskavad

Kuna uuringud on näidanud, et koolis õnnestub kiusamist vähendada ennekõike järjepideva ja süstemaatilise kogu kooli hõlmava ennetustööga, on ideaalne, kui igas koolis on ühiselt läbi arutatud ja kokkulepitud kiusamise vähendamise strateegia ja igaks õppeaastaks planeeritud tegevuskava. Strateegia võib olla eraldiseisev dokument või osa arengukavast. Laiendatud kiusamise vähendamise meeskond on kandev jõud nii kooli strateegia kujundamisel kui õppeaastateks tegevusplaanide koostamisel. Strateegia peaks sisaldama pikemaks ajaperioodiks:

- kiusamise määratlust ja selle vähendamise põhialuseid koolis,
- ennetuse eesmärged ja võtmetegevusi,
- juhtumite lahendamise põhimõtteid,
- kiusamisega seonduva hindamise ja analüüsi põhimõtteid.

Strateegias kokku lepitust lähtub iga õppeaasta detailsem tegevuskava kogu koolile. KiVa programm annab koolile hea ja mitmekülgse materjali, millega strateegiat sisustada. TORE annab täiendava sisendi vanemate kooliastmete ja kogu kooli hõlmavate tegevuste tarbeks. Seniste uuringute põhjal võiks kool KiVa programmi rakendades 5 aasta perspektiivis oodata vähemalt 20% kiusamise all kannatavate õpilaste vähenemist. KiVa+TORE koostegevuse tulemuslikkuse kohta praegu veel andmed puuduvad.

II KiVa+TORE kogu kooli hõlmavad tegevused

Lühidalt:

- kooli suhtekliimat soojendavad ühisüritused ja kogu kooli puudutavad tegevused;
- kogu koolipere informeerimine ja harimine kiusamise vähendamise seonduvast.

Ühistegevused

KiVa+TORE meeskond võiks aegajalt korraldada kogu kooli puudutavaid ühisüritusi (mängu-, sõbrapäevad, jõulud, teemanädalad). Selliste ühisürituste raames on väga hea võimalus ühte põimida iga kooli omad traditsioonid ja kiusamist vähendavad sõnumid ehk anda kiusuvähendusprogrammidele oma kooli nägu. Siin saavad koolid ka üksteisele inspiratsiooni anda jagades oma kogemusi. Näiteid koolidest:

- koos sõbrapäeva tegevuste korraldamine, kus KiVa tiim ja TORE õpilased koos kavandasid ja viisid läbi tegevusi;
- KiVa laagri korraldamine koostöös TORE õpilastega kooliastmete kaupa. Pole midagi toredamat, kui koolimajas ööbimine ja asjalike noorte juhendamisel tegutsemine;
- noorematele kooliastmetele tugiõpilaste poolt korraldatud mängud ja juhendatud tegevused vahetundides;
- erinevad loovprojektid ja konkursid (plakatid, filmiklipid, arvutimängud, lavastused...)

Kommunikatsioon

Oluline KiVa+TORE ühine vastutus on kiusamise vähendamiseks vajaliku **informatsiooni levitamine** kogu kooliperele. Koolis peaks kiusamise vähendamisega seotud info olema koondatud kergesti kättesaadavatesse kohtadesse, näiteks KiVa+TORE infonurka kooli veebilehel ja ühisele teadetetahvliile koolis. KiVa tiimi ülesandeks on jagada kiusamise vähendamisega seonduvat infot kõigile täiskasvanutele, kes koolis töötavad, sealhulgas ka garderoobihoidjale ja köögipersonalile ning samuti korraldada vähemalt kord aastas lapsevanemaid kaasav ja hariv "Tagasi kooli õhtu". Lisaks on KiVa materjalide hulgas miniõpik lapsevanematele, mis annab kompaktse ülevaate kiusamise olemusest ja konstruktiivsest käitumisest, kui laps on seotud kiusamisjuhtumiga. Materjalis sisalduv on asjakohane ka vanemate õpilaste peredele ning seetõttu võiks miniõpikut levitada ka tugiõpilaste kaudu.

KiVa+TORE meeskonna oluline ülesanne kiusamisvähendamise jätkusuutlikkuse tagamisel on ka **kooli juhtkonna informeerimine ning kaasamine**. Seda just koolides, kus juhtkonna liikmed ise ei ole KiVa tiimis või TORE juhendajaks. KiVa programmi puhul näitavad uuringud Soomes selgelt, et üks olulisi KiVa programmi tõhususe ennustajaid on kooli juhtkonna konkreetne ja praktiline toetus kiusuvähendamise tiimi tegevusele.

III KiVa+TORE klassipõhised tegevused

Lühidalt:

- tugiõpilastele KiVa tundide läbiviimise võimaldamine koos vajaliku ettevalmistusega;
- TORE metoodika tutvustamine ja kasutamine KiVa tundides, et järelkasvu kasvatada.

Tugiõpilased KiVa tunde andmas

Vanemad TORE õpilased aitavad KiVa õpetajatel KiVa tunde (konkreetset tunni osa) läbi viia. Et tugiõpilased oskaks KiVa tundide läbiviimisel kaasa lüüa, tasuks neid selleks ette valmistada. Lisaks konkreetse tunni sisu tundmaõppimisele on neil vaja teadmisi ka klassis toimuvate protsesside juhtimiseks. Siin saab TORE juhendaja pakkuda noortele lisakoolitust. Tugiõpilasi KiVa tunde andma kutsudes tuleb aga meeles pidada, et KiVa tunnid toimuvad koolipäeva jooksul ja ka tugiõpilased on samal ajal oma tundides, seega ei tohiks neid ka üle koormata. Mõistlik oleks pakkuda neile paari tundi õppeaastas. Lisaks tasub meeles pidada, et klassijuhatajal on siiski oluline ka ise KiVa tunde läbi viia, et tekiks oma õpilastega nn KiVa-suhe ja ühine arusaamine.

TORE järelkasv KiVa-õpilastest

KiVa-tundide alusväärtused ja kasutatav metoodika on väga sarnased TORE liikumise omadega, seetõttu on KiVa tunde läbinud õpilastel tõenäoliselt suurem huvi liituda tugiõpilastega. Teise kooliastme viimastesse KiVa-tundidesse võib tugiõpilaste ringi tutvustuse sisse põimida ja miks mitte kutsuda tugiõpilast noortega vestlema ning nende küsimustele vastama.

IV KiVa+TORE koostöö kiusamisjuhtumite korral

Lühidalt:

- tugiõpilased on kursis KiVa tiimi tegevustega kiusamisjuhtumite lahendamisel ning toetavad märkajate ja juhtumite kaardistajatena kiusamislugude jõudmist tiimini;
- tugiõpilased julgustavad kaasõpilasi kiusamisest tiimile teatama selgitades juhtumite lahendamise põhimõtteid;
- tugiõpilased on kiusamisjuhtumi lahendamisel kaasatud tugiisikutena nii ohvrite kui kiusajale.

Tugiõpilased - kiusamisjuhtumite märkajad

Tugiõpilased näevad sageli täiskasvanute eest peidus kiusamist ja on seetõttu väärtuslikud kiusamisjuhtumite märkajad. KiVa tiim saab koolitada tugiõpilasi kiusamist ära tundma. Tugiõpilastele tuleks tutvustada ka KiVa kiusamisjuhtumi kaardistamise ankeeti, et nad oskaks märgata lahendamiseks vajalikku infot, seda üles märkida ja KiVa tiimile edastada. KiVa tiim saab koolitada tugiõpilasi kiusamise tunnuste ning ka tõhusa esmase sekkumise osas, kui tugiõpilane satub kiusamist pealt nägema. KiVa tiim ja tugiõpilased saavad ühistel

kokkusaamistel arutada, kuidas lahendamisele tulnud juhtumeid koos tõhusamalt lõpetada. Nii õpivad ka tugiõpilased konstruktiivseid keeruliste suhete lahendamise võtteid, mis tulevad neile kasuks ka edaspidi töö- ja pereelus.

Tugiõpilased - kaasõpilaste julgustajad

Tugiõpilased saavad kaasõpilastele rääkida, mis on kiusamine, kuidas käib kiusamisjuhtumite lahendamine ja julgustada neid täiskasvanutele rääkima, kui nad juhtuvad kiusamist kogema või pealt nägema. Samuti saavad tugiõpilased oma eeskuju ja näiteks lavastustega normaliseerida kiusamisest rääkimist.

Tugiõpilased - juhtumi osapoolte toetajad

KiVa tiim saab lisaks kiusamise ohvri klassikaaslastele kutsuda ohvrit toetama ka tugiõpilasi. Tugiõpilased on eriti abiks siis, kui ohvri klassis tugevaid kaitsjaid napib või need vajavad suuremat julgustust. Kaitsjate olemasolu on ohvri abistamisel kiusamise lõpetamise protsessis kriitilise tähtsusega. Samuti vajab aegajalt prosotsiaalset tuge ka kiusaja. Tugiõpilased saavad vajadusel ja vastava ettevalmistuse korral olla ka kiusajale "kriitiliseks sõbraks", kes aitavad neil kaaslase kahjustamist lõpetada. Kiusajaid hoiab sageli kiusamist jätkamas kaaslaste ootus, et tema on see, kes nalja ja "action"-it teeb ning neil on raske senist käitumismustrit muuta. Saades toetust ja vahel ka meeldetuletust kaasõpilastelt, on kiusajal lihtsam senine käitumine lõpetada. Siiski on TORE filosoofia nurgakivi just ohvri poole asumine ja talle toeks olemine. Sellele lisandub teiste õpilaste julgustamine ohvriga suhtlema. Läbi ohvri kaasamise oma tegevustesse ja seeläbi tema tugigrupi laiendamise toimub kiusaja marginaliseerimine, tema tegevuselt sotsiaalse toe ära võtmine. See omakorda viib kiusamise vähenemiseni.

KOKKUVÕTE

Käesolevas materjalis on toodud välja KiVa ja TORE tegevuste sidumise peamised võimalused. Kindlasti on igas koolis veel võimalusi, kuidas neid programme panna vastastikku mõju võimendama. Noorte ja õpetajate loovusel ei ole piire, kui on olemas huvi ja võimalused. Oluline on aga koostöö ja kolleegitugi - kiusamise vastu üksi ei saa. Kuna kahe programmi süstemaatiline koostöö on alles lapsekingades ning ees ootavad põnevad katsetamise ajad, loodame ka teie ees olevat materjali regulaarselt täiendada ning soodustada kolleegide vahelist õppimist.